

SZEMLE

PEDAGÓGIAI LEXIKON I. KÖTET: A-F.

A négy kötetesre tervezett Pedagógiai Lexikon első kötete több éves, gondos előkészítés után jelent meg. A Lexikon főszerkesztőjére (Nagy Sándor) és a szerkesztő bizottság tagjaira nehéz feladat várt a Pedagógiai Lexikon elkészítésekor. A pedagógia mint a „legdialektikusabb tudomány” különösen gyorsan változó fogalmi rendszerekkel és tartalmakkal rendelkezik, mivel csak így tudja követni a társadalom fejlődéséből következő feladatokat. Neheztette a szerkesztők és szerzők munkáját az is, hogy hazánkban ez az első Pedagógiai Lexikon, amely a szocialista pedagógia igényének megfelelően tárgyalja a pedagógiai fogalmak rendszerét, és tölti meg az egyes fogalmakat korszerű tartalommal. Ebből következik, hogy a Lexikon készítésekor több alapvetően fontos szempontot kellett érvényesíteni. A Lexikon első kötete megfelelt ezeknek a követelményeknek.

A pedagógia tudományának nagyarányú gazdagodását az is bizonyítja, hogy az 1934-ben megjelent 2 kötetes Pedagógiai Lexikkal szemben az új Pedagógiai Lexikon 4 kötetben tárgyalja a pedagógia széleskörű ismeretanyagát. Az I. kötet A-F-ig terjedő anyaga is elsősorban fogalmi gazdagodásával tűnik ki. Ez is azt mutatja, hogy a szerkesztők helyesen értelmezik az oktatás-nevelés-képzés társadalmi életünkben is egyre szélesebben érvényesülő és felhasznált fogalmait. Az I. kötetbe felvett címszavak társadalmi életünk különböző területeinek „átpedagógizálódási” folyamatára utalnak. Ugyanakkor az egyes pedagógiai fogalmak tartalmának kifejtésekor is nagy súlyt fektettek a szerzők azok társadalmi jelentőségének és összefüggéseinek feltárására. Az új Pedagógiai Lexikon természetesen foglalja magában a pedagógia tudományának legújabb fejlődésével kapcsolatos fogalmakat, ismereteket. Ezzel hézgapótló feladatot lát el az új pedagógiai fogalmak gyors keletkezése, felhasználása és elterjedése tekintetében.

A fent elmondottakat figyelembevéve a Pedagógiai Lexikon így alapvetően jól szolgálja azt a feladatot, hogy mind a pedagógia szaktudományában, mind az oktatás-nevelés gyakorlatában használt pedagógiai fogalmak egyfajta értelmezést nyerne. Napjainkban, amikor még elég gyakori az egyes pedagógiai fogalmak eltérő, nem egy esetben tudománytalan használata és értelmezése, a Pedagógiai Lexikon kézbevétele a pedagógiai köznyelv azonos fogalomhasználatának kialakítása érdekében is ajánlatos. Jól szolgálja ezt a célt a Lexikon fogalmazási stílusa is: a tudományos-

ság igényének megtartása mellett az egyes fogalmak ismertetése érthető, egyszerű, a szó nemes értelmében olvasható. Ez ismét a pedagógia fogalmainak szélesebbkörű elterjedését szolgálja, mivel eddig elég gyakran tették szavá a pedagógiai szaknyelv nehezen érthetőségét. A közérthetőség azonban nem zárja ki a Lexikon tudományos értékét: mindegyik címszóhoz a Lexikon gazdag, a legújabb kutatási eredményeket felhasználó anyagot közöl. A gyakorló pedagógusok számára a Lexikonnak ez a tulajdonsága a pedagógiai kutatások eredményeinek felhasználására és továbbfejlesztésére szolgálhat.

A tudományosság igényének tesz eleget a Lexikon azzal is, hogy az egyes fogalmakat széleskörű interdiszciplináris alapon és összefüggésben vizsgálja, felhasználva a filozófia, lélektan, szociológia stb. legújabb kutatási eredményeit.

Külön ki kell emelnünk azt, hogy a Lexikon nagy teret szentel a pedagógia legkülönbözőbb alkalmazási területeire, szakágaira.

Ahol erre lehetőség van, az egyes címszavaknál a szerzők tömören mutatnak rá a pedagógiai fogalmak történeti alakulására, fejlődésére. A Lexikon első kötetének egyébként is erős oldala a neveléstörténeti anyag gazdagsága. A Lexikon – műfajának megfelelően – a pedagógiai fogalmakon túl tartalmazza a pedagógia tudományában szereplő egyéniségeket is. A múlt és a jelen elméleti és gyakorlati pedagógiai személyiségeit tömören, lényegyet kiemelve mutatja be.

Nagy értéke a Lexikonnak a külföldi pedagógiai törekvések, iskolarendszerek bemutatása. E nem könnyű feladat megoldása jól szolgálja a kitekintést, a tájékozódást és az összehasonlító pedagógia módszerének felhasználásával a fejlődés folyamatának figyelemmel kísérését.

Az egyes címszavak elemzése végén gondosan szelektált irodalomra utalnak a szerzők.

Bár lényegtelennek látszik, mégis megemlítenendő, hogy a Lexikon gondot fordít egyes, nálunk is meghonosodott idegen nyelvből származó pedagógiai fogalom kiejtésének megadására. Remélhető, hogy a Lexikon így hozzájárul az e területen tapasztalható bizonytalanság felszámolásához is.

Feltétlenül meg kell még említenünk a Lexikon rendkívül gazdag és értékes kép- és szemléleti anyagát. A szemléltetés elvének ez az alkalmazása a Pedagógiai Lexikon esetében külön is kiemelendő. A Lexikon jelentős lépést tett ezzel a pedagógiai verbalizmus leküzdésében.

A szerkesztés gondosságát mutatja az is, hogy figyelmet fordít hazánk egész területén jelentkező és jelentkező pedagógiai törekvésekre,

személyekre. Így jó szolgálatot tesz a helyi értékek megismertetésére, s ösztönzést ad további kutatásokra, illetve továbbfejlesztésükre. (Akadémiai Kiadó, Budapest, 1976. 512. l.).

Dr. Bereczki Sándor

KOVÁCS ISTVÁN:

AZ ÉLŐVILÁG MUNKÁLTATÓ ÓRÁI

Az oktatás korszerűsítésével, az élővilág oktatásával kapcsolatban is jelentek meg cikkek és önálló kiadványok, tanulmányok a motivációról, a tanulói aktivitásról és a programozott oktatásról. A munkáltató órákról eddig egy-egy óraleírast olvashattunk. Összefüggő munkában a „munkáltató órákká emelt” tanítási egységek tapasztalatairól a Békés megyei alkotó munkaközösség számolt be egy megyei kiadványban. Ez viszonylag kevés példányban jelent meg. Csupán a megye nevelői számára nyújtott tájékoztatást. A Tankönyvkiadó a pedagógiai gyakorlat igényét elégítette ki, amikor e témában „Az élővilág munkáltató órái” c. kiadványt az élővilágot tanító kollégák rendelkezésére bocsátotta. A munkában Kovács István szakfelügyelő gazdag tapasztalatait elemzi a pedagógiai elmélet tükrében.

A társadalmi fejlődés, a tudományos technikai forradalom olyan személyiségeket kíván, aki önálló keresésre, kutatásra és véleményalkotásra képes. Felnövekvő tanítványainktól az alkotó továbbfejlesztés igényét és a szocialista demokrácia kibontakoztatását várjuk. Ennek megvalósulásához a munkáltató órákat egyik eszközként értékeli a szerző. Munkájának hatása nem szűkül le a munkáltató órákra. Az ott alkalmazott és leírt önálló tanulási módszerek alkalmazhatók más karakterű órákon is.

A mű hat fejezete felöleli a munkáltató órák nevelési, képzési és oktatási feladatait. Útmutatást ad a tárgyi előkészületekhez. A négy osztály összes munkáltató óráihoz nyújt segítséget. A leírt órák ötleteket és nem pedagógiai sablonokat nyújtanak. Ötleteket, amelyek különböző feltételekhez és szituációkhoz alkalmazhatók. Ezzel a pedagógiai tevékenység alkotó jellegének kibontakozásához nyújt lehetőséget.

A munka a tankönyv anyagához illeszkedve készült. Ötleteivel segíti a tantervi követelmények megvalósulását. Különösen értékesek azok a részek, amelyek a „vizsgálódások”-kal, a „gyűjtések”-kel, a „megfigyelések”-kel foglalkoznak. E tantervi előírások okoznak a szaktanárok részére legtöbb gondot. Ezek megoldásához kapnak példát, ötletet e munkából.

Az élővilág tantárgy jellegének megfelelően kísérletező tantárgy. A tanulói kísérletek és általában a kísérletek alkalmazásában a biológia még mindig messze elmarad a fizika és a kémia mögött. Ezen elmaradásnak vizsgálata nem fel-

adatunk. Ezért tartjuk fontosnak, hogy egyáltalán kísérletek leírását is találjuk a műben. Ezek a megfigyelések a biológiai kutatás egyik módszerébe vezetik be a tanulókat.

Egy-egy óraleírásban bőséges irodalmi utalással találkozunk. Ezek részben a tanulók, részben a tanárok részére nyújtanak tájékoztatást. A tanulók érdeklődése a munka közben felmerül annak egy-egy részlete iránt. Vágy ébred bennük ezek megismerésére. E felsorolt művek a tanulók számára a „hozzáolvasás”-t, az olvasóvá nevelést segíti elő az egyéni érdeklődés kielégítésével. A művek jelölése a tanárok felkészülését is elősegíti. Egy témához kapcsolódó anyagok felsorolásával mentesíti a sok időt igénylő, keresgélő munkától a tanárokat.

„A mérés” fejezet (15. l.) mértékegységekre vonatkozó része az új tanterv bevezetésével módosítást igényel. Helyes, hogy törekszik a fizikával való koordinálásra. Éppen ez az igény kívánja, hogy az 1978-ban bevezetésre kerülő új tantervvel is megtartsa ezt a kontaktust. A fizikában már 1978. szeptember 1-én az új tanterv alapján készült tankönyvből tanulnak a 6. osztályosok. E tankönyv már az 1980-ban általánosan kötelezővé váló nemzetközi SI rendszert veszi figyelembe. Így a tömegmérés egységeiként az 1 kilogrammot (kg), az 1 grammot (g) és az 1 tonnát (t) használja a kilopond és a pond helyett. Kíváncsú, hogy az élővilágot tanító kollégák érdeklődjenek a bevezetésre kerülő új mértékegységekről.

A műben található ötletek általánosak, minden iskolában megvalósíthatók. Nemcsak az élővilág órákon, hanem más tantárgy óráin is. Így az általános iskola felső tagozatában tanító kollégák – szakjuktól függetlenül – forrásként használhatják.

(Tankönyvkiadó, Budapest, 1977.)

Dr. Révész Béla

Szepes Lajos:

SERDÜLŐK TESTKULTÚRÁJA – EGY VIZSGÁLAT TÜKRÉBEN

Pedagógiai irodalmunk egy olyan művel gazdagodott, amely a személyiségfejlesztés alapvetően fontos területéről szerzett adatok alapján mutatja be, elemzi a serdülő falusi iskolások testkultúráját. Arra a kérdésre keres választ a szerző, hogyan befolyásolja Dél-Dunántúl öt egymástól eltérő jellegű és nagyságú községében a 14 év körüli fiataloknak egészséges életmódra nevelését, testkultúráját a táplálkozás és az életrend, a személyi higiénia, illetve a test edzésével kapcsolatos tevékenység.

A tanulmány komoly érdeme a problémára történő komplex rálátás: a tanulói személyiség biogén, szociogén és pszichogén összetevőinek együttérzése, vizsgálata. Az a helyes szemlélet tükröződik a szerző kutatómunkájában, amely a

serdülőkori tanulók egészségi állapotát azok funkcionális teljesítőképességétől függően vizsgálják. Ismeretes, hogy egészségesnek az edzett, a munkabíró, a testileg és szellemileg harmonikusan fejlett egyént értjük. Az Egészségügyi Világszervezet (WHO) meghatározása szerint az egészség „... a teljes fizikai, pszichikai és társas jóérzés stabil állapota, nem csupán a betegség vagy gyengeség hiánya”.

Minden egyes tanulónak tehát a neki megfelelő – optimális – fizikai cselekvőképességet kell biztosítanunk, mert ez fejezi ki mind az egyén, mind a társadalom érdekét. Ebből a felelősségteljes nézőpontból mutatja be, méri, rendszerezi a szerző a testkultúra tárgyi és személyi feltételeit, a serdülő napirendjét és étrendjét, testi fejlődését, mozgáskultúráját, sporttevékenységét, edzettségi, egészségi állapotát.

Kutatási módszerei a következők: megfigyelés, ankét, beszélgetés, mérés, feladathelyzet elé állítás, iskolai dokumentumok tanulmányozása.

Példamutatóban kapcsolódott a munkába, nyújtottak segítséget a Pécsi Tanárképző Főiskola Testnevelési Tanszékének oktatói, továbbá szakfelügyelők, testnevelő tanárok, osztályfőnökök, igazgatók, orvosok és a tanács egészségügyi osztályvezetője. A 42 800 adat feldolgozása, konklúziói az elméleti szakemberek, a gyakorló pedagógusok, a tanárjelöltek, a szülők, a tanulók, az egészségügyi dolgozók számára egyaránt kiemelkedő hozzájárulást jelentenek a személyiségfejlesztés e fontos területének minél jobb megismeréséhez, a feladatok megfogalmazásához és megoldásához.

A kötet függelékében található adatszolgáltatási és feldolgozási mód, az idézett és javasolt irodalom, valamint az igen jól áttekinthető, szemléletes ábrák rendszere hasznos segítséget ad hasonló jellegű vizsgálatok elvégzéséhez.

(*Tankönyvkiadó, Budapest, 1976.*)

Dr. Veszprémi László

K. V. Reginyina-G. P. Tyurina-L. I. Sirokova:

USZTOJCSIVJE SZLOVOSZOCSETANYIJA RUSSZKOVO JÁZIKA

(Izd. „Russzkij jazik”, Moszkva, 1976.)

Újabb értékes művel gazdagodott nemrég a frazeológiai szakirodalom. L. I. Sirokova szerkesztésében egy kb. 3000 állandósult szókapcsolatot tartalmazó segédkönyv jelent meg Moszkvában azzal a céllal, hogy értékes információkat adjon az oroszul tanulóknak és tanítóknak az orosz frazeológia viszonylag kevésbé kutatott területéről, az ún. állandósult szókapcsolatok („usztojcsivje szocsetanyija”) köréből, ami a frazeologizmusok Sanszkij-i osztályozása szerint a frazeológiai kifejezéseket („frazeologicseszkiye virazsenyija”) és a frazeológiai kapcsolatokat

(„frazeologicseszkiye szocsetanyija”) foglalja magában.

A kiadvány I. fejezetében L. I. Sirokova az állandósult szókapcsolatok fogalmát fejti ki, ami a frazeológiai elméleti szakirodalom iránt érdeklődők számára is sok újat és érdekeset mond.

Maga a kiadvány szótári része a *szóval adekvát* gyakori állandósult szókapcsolatokat tartalmazza, amelyek a grammatikai sajátosságokat illetően – az alanyi-predikatív, a predikatív, az attributív, ill. az adverbális szókapcsolatok körébe tartoznak.

A szótár a külföldi diákok számára a 60-as évek végétől kiadott tankönyvek lexikái anyaga elemzésének alapján készült, valamint a „Pravda”, az „Izvesztyija”, a „Lityeraturnaja Gazeta” és néhány tudományos ismeretterjesztő folyóirat állandósult szókapcsolata felhasználásával.

A szótár anyagában az igei szókapcsolatok vannak túlsúlyban, amiknek a tanulmányozása a hazai orosztanárok számára is igen hasznos lehet, hisz sokszor ezek képezik az egy-egy nyelvre jellemző kapcsolódási sajátosságot:

„nanoszity udar” (135. l.) = csapást mér;

„Proiznoszity recs” (237. l.) = beszédet mond;

„vigyerzsaty izdanyije” (60. l.) = kiadást ér meg;

„gyelaty vibor” (87. l.) = választ stb.

Az oroszul tanuló és tanító számára nagyon hasznos azoknak az eseteknek is az aktív elsajátítása, ill. elsajátíttatása a szótárból, amikor a két nyelv között a kapcsolódás vonatkozásában a pozitív transzfer megléte mutatható ki:

„dary prijom” (84. l.) = fogadást ad;

„davyaty uroki” (85. l.) = órát ad;

„ljogkij voprosz” (125. l.) = könnyű kérdés;

„szvezsije gazeti” (237. l.) = friss újságok stb.

A névszói kapcsolatok esetében az orosztanárok szokásuk bővítését (avagy felfrissítését) a szótár lapoztatása során szerencsén segítik a magyartól struktúrájukban eltérő szerkezetek:

„atmosfera druzsbi” (33. l.) = baráti légkör;

„obraz zsziznyj” (149. l.) = éleltesítés;

„Dvizsenyije Szoprotivlenyija” (34. l.) = ellenállási mozgalom;

„mirnij dogovor” (130. l.) = békeszerződés;

„mirovoj rinok” (130. l.) = világgpiac stb.

Helyenként azonban úgy érezzük, hogy a névszói kapcsolatok lexikográfiai feldolgozásával az összeállítók egy kissé „fukar kezekkel” mértek. Ugyanis egy sor olyan névszó kapcsolódását nem vették be a szótárba, amiknek a külföldi diákok számára összeállított tankönyvekben valamint az összeállítók által említett sajtótermékekben való nem kis számú előfordulása vitathatatlan. Ilyenek pl.:

„vid szporta” = sportág;

„vremja goda” = évszak;

„Gyeny ucshityelja” = pedagógusnap;

„nyegyelyja druzsbi” = barátsági hét;

„meszjacsnik druzsbi” = barátsági hónap;

„fond szolidarnosztyi” = szolidaritási alap;

„obrana prirodi” = természetvédelem;

„mi nyisztr jusztyicii” = igazságügy-miniszter;

„volna terrora” = terrorhullám;

„gyemonsztra-

cija protyeszta" = tiltakozó felvonulás; "korol futbola" = futballkirály stb.

Nem tudni, mi az oka, hogy a szócikkek közül kimaradt pl. az „objavlenijje vojni” (=had-üzenet), s csak a „hadat üzen (=„objavljaty vojnu”) szerepel (153. l.), jöllehet a példaanyagban az előbbi is szerepel (153. l.).

Szócikként egyik komponensnél sem szerepel pl. a „gonka vooruzsenij” (=fegyverkezési haj-sza) névszói kapcsolat, pedig magában a szótár bevezetőjében is említi a szótár szerkesztője, a jó nevű frazeológus Sirokova (14. l.), de a szótári részben csak példamondatban szerepel (89. l.).

A külföldiek számára az „obmen” főnév esetében legtöbbször pont nem az igékkel alkotott kapcsolódások jelentik a nehézséget, hanem a főnevekkel alkotott névszói kapcsolódások („obmen opitom = tapasztalatcsere; „obmen tye-igrammami” = táviratváltás; „obmen mnyenyijami” = véleménycsere; de: „obmen vescesztyv” = anyagcsere), amiket viszont a szótár elhallgat.

Egy sor olyan főnév állandósult szókapcsolódása nem kapott helyet a szótárban, amelyek gyakran alkotnak állandósult szókapcsolatokat az oroszban. Pl.: „gyeny” („Gyeny sahtyora” = bányásznap; „Gyeny sztroityelja” = építők napja stb.); „vid” („vid szpotta” = sportág; „vid rasztyenyij” = növényfajta; „vid fruktoy” = gyümölcsfajta stb.) „dom” („dom kuluri” = kultúrház; „Dom družsbi” = Barátság Háza; „Dom oficer” = tiszti klub; „Dom pionyerov” = útrőrház); „premiya” („Lenjinszkaja premiya” = Lenin-díj; „Nobelevszkaja premiya” = Nobel-díj; „Goszudarsztvennaja premiya” = Állami díj; de: „premiya Kosuta” = Kossuth-díj.)

Mídezen hiányosságok ellenére Kira Vasziljevna *Reginyina*, Galina Pavlovna *Tyurina* és Ljkszzena Ivanovna *Sirokova* könyve értékes kiadvány, olyan hézagpótló munka, ami az 1967-ben megjelent orosz frazeológiai szótárhoz viszonyítva is rengeteg újat és hasznosat mond mind a hazai orosz tanároknak, mind az oroszul tanulóknak.

Dr. Hajzer Lajos

TANÍTVÁNYAINKNAK AJÁNLHÁTJUK

Megay László-Rékassy Csaba:

KÖNYVES KÖNYV

Talán nincs is olyan pedagógus, akinek érdeklődő kis tanítványai fel nem tették még a kérdést: Hogyan alakult ki az írás?

Erre a kérdésre ad választ a 6–10 éves tanulóknak szánt Bölcs Bagoly sorozat *Könyves könyv* című kötete, melyet Megay László írt, s szemléletes rajzaival Rékassy Csaba tett még érdekesebbé. Lépésről lépésre ismerteti meg az olvasót az írás kialakulásával és fejlődésének történetével. Különösen közel áll a mai gyere-

kek érdeklődéséhez a könyvnyomtatásról szóló rész. Ennek történetét Gutenbergtől egész napjaink modern nyomdászatáig kíséri végig a szerző. (Móra Ferenc Könyvkiadó, Budapest, 1976.)

Aliverti-Ciccioli-Laudi:

ÉLET A MIKROSZKÓP ALATT

A könyv ajánló soraiban olvashatjuk: „Hasznos könyv ez, sőt olyan mű, amelyre nagyon is szükség volt már, ... célja, hogy segítsen ... a világ felfedezésében, pontosabban szólva: a Földet benépesítő állatok és növények megismerésében.” Az ajánló sorokat író milánói professzor és a könyvet fordító Lontay László talán nem is gondolta, milyen jól használható művet nyújt át a természeti ismereteket oktató nevelőknek és a biológia iránt érdeklődő gyerekeknek. Színes képeivel jó szemléltetési eszközzé is válhat a tanítási óráknak. (Móra Könyvkiadó, Budapest, 1976.)

Frenyó Vilmos:

REJTELMES-E A NÖVÉNYI ÉLET?

A *Természetbarátok Könyvespolca* sorozat köteteit elsősorban felső tagozatos tanítványainknak ajánlhatjuk, így Frenyó Vilmos 2. kiadásban megjelent művét is. A növényi élet rejtelmait a szerző kísérletekkel, logikus magyarázatokkal fejti meg. Gondolkodtatva juttatja el a természet titkai iránt érdeklődő olvasóit ahhoz az örömhöz, hogy megérthetők ezek a rejtelmek. Ebben nagyon sokat segítenek a könyvben található egyszerű fényképek és a kifejező, jól szemléltető, magyarázó rajzok. (Móra Könyvkiadó, Budapest, 1977.)

KÖRHINTA

Mai magyar költők gyerekversei

Pedagógusoknak és gyerekeknek egyaránt sok örömet tartogat a most megjelent gyermekvers-antológia, a *Körhinta*. Nyolcvankét költőnek könyvben eddig még meg nem jelentett verseit gyűjti össze, melyeket Kondor Lajos kedves illusztrációi színesítenek. A 250-nél több gyermekverset tartalmazó kötetben megtalálhatók a gyermekek számára oly kedvelt állat- és növényversek, s bizonyára szívesen válogatnak közülük a pedagógusok is.

Méltó társává válik ez az antológia az eddigi legsikerültebbeknek (*Nefejejcs, Fecskeköszöntő*), s lapjain a jól ismert költők mellett nemrég induló, fiatalok nevével is találkozhatunk. (Móra Könyvkiadó, Budapest, 1977.)